

Franz Xaver Hlubek in slovenska živinoreja

O zgodovini in razvoju slovenske živinoreje se lahko podučimo iz številnih zapisov. O slovenski živinoreji v 19. stoletju so pisali Bleiweis (1855, 1867), Novak (1970), Ferčej (1996), Osterc (2008) in drugi. Na splošno poudarjajo, da je bila na Kranjskem v ospredju pridelava žita za vsakdanji kruh in da je bila živinoreja na splošno zanemarjena. Kmetijske družbe so jo skušale pospeševati s premovanji, z nakupi plemenskih živali in tudi s tiskri ter knjigami za poduk rejcev. V prvi polovici 19. stoletja se je vse bolj razvijala trgovina s kmetijskimi pridelki in v deželo so prihajali cenejši pridelki, med njimi tudi žito iz krajev, kjer so bili za pridelavo ugodnejši pogoji. Tedanji kmetijski učenjaki in med njimi kot prvi še posebej prof. dr. Franz Xaver Hlubek so svetovali, da naj se kranjsko kmetijstvo preusmeri v panoge, za katere so na Kranjskem ugodni pogoji. V umni živinoreji so videli tisto kmetijsko panogo, ki bo pomagala kranjskemu kmetu do boljšega blagostanja.

O Hlubeku in pomenu njegovega dela za razvoj slovenske živinoreje je v naši strokovni literaturi le malo objav. Še največ sta o Hlubeku pisala Pirc (1920, 1920a) in Adamič (1998). S tem sestavkom želimo to vrzel nekoliko zapolniti in hkrati spodbuditi nadaljnje raziskave.

Prof. dr. Franz Xaver Hlubek: kratka biografija

- 1802 – rojen na Češkem v kraju Chabičov (Chotešovu v Šleziji),
- 1822 – 1824 – študij filozofije v Brnu,
- 1824 – 1828 – študij matematike, kemije, kmetijstva in prava na Dunaju,
- 1829 – zaposlen na dunajskem magistratu,
- 1830 – 1831 – profesor kmetijstva na Dunaju,
- 1832 – 1833 – profesor kmetijstva v Lvovu,
- 1834 – 1840 – profesor kmetijstva in splošnega naravoslovja na ljubljanskem liceju in vodja poskusnega posestva kranjske kmetijske družbe na Zg. Poljanah,
- 1835 – član kranjske kmetijske družbe,

1835 – 1840 – član glavnega odbora kranjske kmetijske družbe,

1836 – dekret ljubljanskega gubernija, s katerim so zadolžili Hlubeka, da izdela statistično poročilo o kmetijskih, industrijskih in trgovskih razmerah na Kranjskem,

1835 – 1839 – Hlubek prepotuje Kranjsko, 1839 (1840?) – Hlubek predloži rokopis za tisk »Narodnogospodarske razmere ljubljanskega gubernija kralj. Ilirije« (več kot 398 strani); ni bil izdan; po koncu medvojnega obdobja je rokopis izgubljen,

1840 – 1867 – profesor kmetijstva in gozdarstva na Johanneumu v Gradcu, 1840 – 1874 – vodja poskusnega posestva v Gradcu,

1846 – 1850 – urednik revije Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen, 1850 – 1874 – tajnik štajerske kmetijske družbe,

1852 – 1867 – urednik revije Wochenblatt der k. k. steiermärkischen Landwirtschafts-gesellschaft

Franz Xaver von Hlubek
https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Xaver_von_Hlubek

GEA Farm Technologies
WestfaliaSurge

GEA Molža & Hlajenje
Montaža

GEA Servis & Higijena
Svetovanje

GEA Hlevska oprema
Projektiranje

Feniks d.o.o.
Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec
Tel.: 02/88 41 619, www.feniks-gea.si

Lepe božične praznike in vse dobro v letu 2016

- 1867 – 1874 – profesor kmetijstva in gozdarstva na Tehniški visoki šoli v Gradcu,
- 1868 – dunajska vlada je Hlubeku podelila viteški naslov,
- 1870 – odlikovanje »Orden der Eisernen Krone«,
- 1874 – upokojitev,
- 1880 – umrl v Gradcu.

Profesor kmetijstva na ljubljanskem liceju 1834–1840

Valenčič (1960) je v Kroniki objavil članek Ljubljanska učna stolica za kmetijstvo. V njem poroča, da je študijska dvorna komisija 12. maja 1815 obvestila ljubljanski gubernij, da je odobrena ustanovitev kmetijske stolice. Na konkurz za profesorja kmetijstva, ki je bil razpisan 3. avgusta 1815, se je prijavilo deset kandidatov in 8. septembra 1816 je bil imenovan dr. Karel Werner, ki je to mesto zasedal do konca leta 1820. Začasno je, do njegovega imenovanja za profesorja kmetijstva dne 6. septembra 1825, kmetijstvo uspešno predaval kot suplent grof Jožef Vest. Po smrti Vesta 6. marca 1832 je bil pri ponovnem razpisu med štirimi kandidati izbran in dne 16. aprila 1834 (podatek iz Laibacher Zeitung, 1834) imenovan dr. Franz Xaver Hlubek. Kot profesor kmetijstva in splošnega naravoslovja je mesto zasedal do začetka leta 1840, ko je bil na lastno prošnjo imenovan za profesorja kmetijstva in gozdarstva na tehnični visoki šoli »Joanneum« v Gradcu.

Za predavanja je Hlubek uporabljal lastne osnutke. Pouk kmetijstva je bil povezan s

prakso. Kranjska kmetijska družba je na Zgornjih Poljanah uredila poskusno posestvo in drevesnico, kar je dala na razpolago za kmetijski pouk. To je Hlubeku omogočilo tudi neposredno povezavo s Kranjsko kmetijsko družbo, ki ga je sprejela za svoje člana in izvolila v glavni odbor. Hlubek je vodil poskusno posestvo in v Annalen (1842) je objavljeno njegovo poročilo o rezultatih poskusov na poskusnem posestvu v letih 1838 in 1839: primerjalni poskus o pridelku različnih sort krompirja, poskus s pridelavo inkarnatke (*Trifolium incarnatum*), poskus, da bi peso in sladkorno peso sejali ozimno, poskus o učinkih gnojenja različnih vrst rastlin z ostanki pri predelavi pese, zbirka sort trt in o gojenju murv. Na poskusnem posestvu je izvajal tudi praktični pouk, kar potrjuje oglas v Amtsblatt (1837), s katerim Hlubek vabi zainteresirane na tečaj o pridobivanju sladkorja. Na posestvu je spremljal meteorološke podatke, o katerih je poročal v Laibacher Zeitung (1840) in v Annalen (1836, 1839).

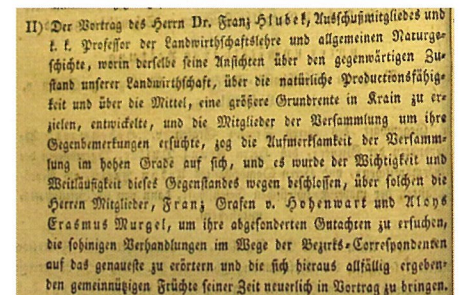
Kranjska kmetijska družba in dekret ljubljanskega gubernija z dne 21. aprila 1836

Pirc (1920a) poroča, da je kranjska kmetijska družba Hlubeku naročila, naj prepotuje Kranjsko, popiše njene kmetijske razmere in predlaga ukrepe za izboljšanje njene kmetijstva. Ljubljanski gubernij pa je 21. aprila 1835 izdal dekret, s katerim je Hlubek dobil nalogo, da izdela statistično poročilo o kmetijskih, industrijskih in trgovskih

razmerah na Kranjskem. Prepotoval je celotno Kranjsko in na koncu predložil obširen rokopis (več kot 398 strani), pripravljen za tisk, ki pa ni nikoli izšel. Hranili so ga na Slovenski kmetijski družbi do konca medvojnega obdobja, nato pa se je za njim izgubila vsaka sled. Sodeč po zapisu v Slovenskem čebelarju (1919) je prevod naslova rokopisa: Narodnogospodarske razmere ljubljanskega gubernija kraljevine Ilirije.

Občni zbor kranjske kmetijske družbe 5. maja 1837

V zapisniku občnega zbora kranjske kmetijske družbe z dne 5. maja 1837, ki je objavljen v Annalen (1839), je za drugo točko dnevnega reda, ko je bilo na vrsti predavanje prof. Hlubeka, zapisano:

Sitzung Protokoll, Annalen (1837, str. 2)

Prevod (povzetek): Predavanje gospoda dr. Franza Hlubeka, člana odbora in c. k. profesor za kmetijstvo in splošno naravoslovje, kjer je predstavil svoje mnenje o sedanjem stanju kranjskega kmetijstva, o naravnih proizvodnih danosti in o sredstvu za dosego večjega prihodka na kmetijah na Kranjskem. Na koncu je prosil prisotne člane zbora za pripombe in mnenja. Njegova stališča so pritegnila veliko pozornost zbora in zaradi pomena ter dalekosežnosti teme je zbor zaključil, da se poišče tudi posebna mnenja in da se po temeljiti razpravi pridobi skupne zaključke ter vnese v predavanje.

Objavljen je samo gornji zapis, ki je splošen brez podrobnih poročil o vsebini predavanja in tudi v naslednjih zvezkih Annalen ni o tem Hlubekovem predavanju nobenih sporočil. Šele Pirc je v svojih objavah v Slovenskem narodu (1920a) in Kmetovalcu (1920), ko je pisal o prof. dr. Hlubeku, pojasnil ta zamolčanja.

Hlubek o usmeritvah kmetijstva in gospodarstva

Hlubek je imel leta 1844 v Gradcu predavanje: Einfluss der Eisenbahnen auf die Landwirtschaft des Herzogthums Steiermark (prevod: Vpliv železnice na kmetijstvo vojvodine Štajerske). Vodopivec (2006) ga je

Agrocenter d.o.o.
Spodnja Senica 5, 1215 Medvode
tel.: 059 942 482
www.agrocenter.si

Na pragu novega leta naj vam čas nakloni spoznati prave ljudi, storiti prave reči, ubrati prave poti, v sebi in drugih pa najti le dobre stvari.

Vse dobro v letu 2016 vam želi, podjetje Agrocenter Medvode

• kmetijska oprema • pašna oprema • veterinarska oprema • konjeniška oprema
• oprema za male živali • zaščitna oblačila in oprema • mesarska oprema

povzel in zapisal: »Hlubek je najprej govoril o spremembah in razmerah v kmetijstvu in ugotovil, da se bodo morali kmetovalci opreti predvsem na tiste panoge, ki so utemeljene v naravnih bogastvih in razmerah dežele. Take panoge naj bi bile na primer živinoreja, vinogradništvo, sadjarstvo, kultura hmelja in murv sviloprejk, kuruza itd., medtem ko bi bilo po Hlubeku nesmiselno, "če bi hribovita dežela z veliko žitnico ob svoji meji (Ogrsko namreč) in ob sodobnem stanju trgovinskih konjunktur iskala v žitu svojo blaginjo". Zato pa je posebej opozoril na pomen montanske industrije ("brez nje je Štajerska v finančnem oziru enaka ničli") in potrebo po načrtni skrbi za gozdove, ki železarstvo preskrbujejo s kurivom. Kmetijstvo bi se lahko tudi neposredno povežalo z industrijo. Tako bi bila "postavitev možne tovarne usnja dobrota tako za industrijo kot za kmetijstvo Notranje Avstrije". S horizontalno železniško linijo – šlo naj bi za železnico le s konjsko vlečno močjo – bi morali nato tesneje povezati Koroško, Štajersko in Ogrsko, odstraniti ovire v tedaj še negotovem žitnem transportu in spodbuditi živo menjavo med obema deželama in Ogrsko.«. Misli iz Hlubekovega predavanja je poudaril tudi Costa (1846): Izboljššan transport z železnico bo omogočal večjo in tudi varnejšo trgovino z žitom ter drugimi pridelki. To bo imelo za posledico spremembe v kmetijskih usmeritvah in pridelavi.

Hlubek je tudi v tem predavanju poudaril osnovna izhodišča, da je treba pri usmerjanju kmetijstva upoštevati krajevne pogoje

za pridelovanje posameznih kmetijskih kultur in da je nespametno gojiti tiste kulture, za katere ni optimalnih pogojev. Svetuje pa sodelovanja in izmenjavo pridelkov med deželami, kar bo z zanesljivejšim transportom olajšala železnica. Dodaja, da kmetijstvo in gozdarstvo lahko uspešno sodelujeta z industrijo.

Hlubekovi predlogi za preusmeritev kranjskega kmetijstva v živinorejo

Pirc (1920a) poudarja, da je glavna zasluga dr. Hlubeka njegova opozoritev, da je kranjski kmet tako reven, ker se peča v prvi vrsti s pridelovanjem žita, namesto da bi na svoji kmetiji iskal boljši dohodek potom živinoreje. Vedno je tudi zagovarjal stališče, ki je veljalo, velja in bo tudi veljalo, da je zadostno pridelovanje prave krme prvi pogoj za napredek v živinoreji. V tem smislu je Hlubek vedno deloval in delal. V svojem rokopisu o kranjskem kmetijstvu je zelo veliko prostora namenil živinoreji na Kranjskem. Zaradi vseh teh stališč je imel na kranjski kmetijski družbi hude nasprotnike, ki so tudi prepričali tiskanje Hlubekovega rokopisa. Škoda, velika nenadomestljiva škoda, ker smo tako izgubili strokovni vpogled, številne zapise in podatke o kranjskem kmetijstvu v tridesetih letih 19. stoletja. Predpostavljamo lahko, da je bilo kranjsko kmetijstvo popisano in predstavljeno podobno podrobno, kot je Hlubek (1846, 1860) pisal o štajerskem kmetijstvu. Nekaj pričevanj iz rokopisa sta objavila Pirc (1920) in J. O. (1919).

Pirc (1920) povzema iz njegovega rokopisa za govedorejo naslednje pomembnejše poudarke:

- Kritizira zanikrno stanje travnikov in pašnikov. Hlubek pri tem piše: *Vzrok žalostnemu stanju tukajšnje živinoreje je slabo razmerje med pridelkom krme in drugih kmetijskih rastlin in zanemarjeno pridelovanje krme.*
- V poglavju Planšarstvo opozarja, da kmetje redijo preveč živine, kolikor jo morejo preko zime dobro preživeti in pogosto jo krmijo z vejniki. Pred odhodom na planinsko pašo ji morajo pokladati boljšo krmo (omenja celo kruh), da si živina opomore za pot na planine.
- Pridela se premalo krme in to je glavni vzrok, da je živinoreja tako zanemarjena. Posledica je, da dežela ne more kriti potreb po klavni živini in jo mora za drage denarje dokupovati.
- Hlubek kritizira kolobar, ko si žita sledijo leto za letom in kolobarjenje v nobenem oziru ne odgovarja potrebam dežele. V rokopisu je Hlubek zapisal:

Kakšen način gospodarstva naj se vpelje na Kranjskem z ozirom na lego ter podnebje dežele in z ozirom na kakovost njenih tla, če naj kmetijstvo zadosti potrebam prebivalstva dežele z denarnega, industrijskega in trgovskega stališča? To vprašanje sem razmotril jaz (namreč Hlubek) že dne 5. maja l. 1837. na občnem zboru tukajšnje c. kr. kmetijske družbe. vsled česar sem žel strastne neprilike in ugovore, ki so izvirali iz pristranskega patriotizma, in ki so se mi vsi ustno in pisмено predbacivali, ker sem si upal javno tisto priznati, kar še danes spoznam za resnico. Preko tozadevnih očitaj na pe morem iti, kajti z ene strani sem v takratnem svojem mnenju vsled sledečih dvehletnih natančnejših preiskavanj potrjen in ker z druge strani, navzlic prizadetih razžalitev, smatram kot svojo dolžnost izreči mnenje, ki je smatram primernim, da doprinese mrvico k pospešitvi blagostanja 442.000 ljudij.

Kmetovalec (1920), str. 34

Virmaše 41, Škofja Loka
info@agro-jenko.si :: 051 600 588
www.agro-jenko.si

NOVA IN RABLJENA
KMETIJSKA MEHANIZACIJA

REZERVNI DELI

POTROŠNI MATERIAL
V KMETIJSTVU

IGRAČE
BRUDER, ROLLY TOYS,...

SPLETNA TRGOVINA
www.agro-jenko.si/trgovina

Rodilo se je Dete

Prinaša vero, upanje in ljubezen

Naj se tudi vašega srca
dotakne milina svete noči.

*Blagoslovljene in vesele praznike
ter srečno v letu 2016!*

radio
ognjišče

Iz gornjega zapisa razberemo tudi vsebino Hlubekovega predavanja na občnem zboru kranjske kmetijske družbe dne 5. maja 1837. Kljub prigovorom in šikaniranjem, tudi osebnim, pa ostaja Hlubek strokovno neomajen in trdno pri svojem mnenju.

- Odgovor na vprašanje v gornjem zapisu vidi Hlubek v tem, da lega Kranjske ne omogoča tekmovanja z žitorodnimi deželami, da so na Kranjskem večje dajatve, da je v deželi vse več tujega cenejšega žita, kar se bo z ureditvijo trgovskih poti v prihodnje še povečevalo, da Kranjski primanjkuje klavne živine, da v gorskih deželah, kot sta npr. Švica in Tirolska, dobijo primeren dohodek iz kmetijstva, če je glavna panoga živinoreja, da dobro gospodarsko stojijo tudi kraji na Kranjskem, kot je Bohinj, kjer se podobno kot v drugih sosednih pokrajinah ukvarjajo z rejo živine. Na koncu pa je zapisal: »*Le z povzdigo živinoreje se da zatreti brezmejna beda v kateri se nahaja večji del kmetovalcev Kranjske.*«

- Pri postavitvi živinoreje kot glavne kmetijske panoge je po Hlubeku pomembna sprememba prepričanja kmetovalcev, ki še vedno iščejo svoj dobrobit v pridelovanju žita. Razvoj živinoreje pa ovira tudi razkosavanje zemljišč, kar majhnemu posestniku onemogoča pridelovanje krme za lastne plemenske živali. Kranjska kmetijska družba je zaradi tega leta 1838 opustila premiranje goveje živine in denar usmerila v nakup dobrih plemenskih bikov, kar pa bo imelo le začasno rešitev. Živino tudi premlado vpregajo. Tudi »furanje«, ki je zelo razvito, priljubljeno ter dobičkonosno,

je ovira razvoja živinoreje.

- Število živine je treba prilagoditi razpoložljivi krmi.

- Na osnovi statističnih podatkov o kranjski govedoreji Hlubek sodi, da kranjski kmet redi za polovico premalo bikov in zato krave ostajajo jalove. Poleg tega jih prezgodaj pripušča, kar ima za posledico, da je odraslo govedo majhno (s povprečno telesno maso 140–222 kg). Na leto da ena krava okoli 840 litrov mleka.

- Hlubek vzroke velike revščine kranjskega kmeta vidi v tem, da se kmet preveč peča s pridelovanjem žita, kar pa mu ne prinaša dohodka. Zanimarja pa živinorejo.

J. O. (1919) poroča iz Hlubekovega rokopisa o kranjskem čebelarstvu, ki ga je kot kmetijska panoga, ki je zelo razširjena, očaralo. Čebelari praktično vsak kmet, jeseni pred ajdovo pašo pa na Kranjsko pripeljejo čebele tudi iz sosednje Koroške. Na Kranjskem je 100.000 panjev. Hlubek je spodbujal širjenje čebelarstva na Dolenjskem.

Hlubek je vedno naglašal, da je potrebno našega kmeta poučevati v slovenskem jeziku, in tožil, da ni slovenskih poljudnih strokovnih knjig.

Pirc (1920) ob koncu sestavka ugotavlja, da so se Hlubekova strokovna prepričanja tekom let uveljavila v praksi, da so doprinesla k umnejši živinoreji na Kranjskem in da je iz kranjskega kmeta – berača na ta način postal relativno dobro stoječ kmetovalec. S to Pirčevo objavo so bili dopolnjeni tudi pomanjkljivi zapisi Bleiweisa (1855, 1867), ki je pomen Hlubekovih strokovnih prepričanj, trditev in predlogov za usmeritve kranjske-

ga kmetijstva, razen da je napisal knjigo o gojenju sviloprejk, ki jo je on prevedel, v pregledu zgodovine kranjske kmetijske družbe popolnoma prezrl.

Zaključki

Na ljubljanskem liceju je v letih 1834–1840 poučeval kmetijstvo in splošno naravoslovje prof. dr. Franz Xaver Hlubek. Kranjska kmetijska družba, katere član je bil, in ljubljanski gubernij sta ga zadolžila, da prepotuje Kranjsko, prouči njeno kmetijstvo in predlaga strokovne usmeritve za njegov razcvet. Že na občnem zboru kranjske kmetijske družbe 5. maja 1837 je govoril o tem, da je treba kranjsko kmetijstvo preusmeriti v panoge, za katere so dani naravni pogoji, in pri tem postavil v ospredje umno živinorejo. Njegova strokovna stališča so naletela na izreden odpor in prepovedali so, da bi se o tem tudi kaj objavljalo. Njegov rokopis (več kot 398 strani), ki ga je predložil kranjski kmetijski družbi, ni bil nikoli izdan in na koncu medvojnega obdobja tudi izgubljen. Tajnik kmetijske družbe Gustav Pirc (1920, 1920a) je k sreči nekatere stvari iz Hlubekovega rokopisa povzel in objavil v Kmetovalcu in Slovenskem narodu. Predstavil je njegovo delo in tudi odkril zamolčana Hlubekova strokovna stališča na občnem zboru v letu 1837. Hlubek je že v tridesetih letih 19. stoletja postavil osnove umne in gospodarske slovenske živinoreje.

Seznam literature je na voljo pri avtorju.

Zasl. prof. dr. Andrej Šalehar
Univerza v Ljubljani, Biotehniška
fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230
Domžale

BIOSAXON
sol in lizalni kamni za živali

Zahvaljujemo se vam za uspešno sodelovanje v letošnjem letu, v prihodnjem letu pa vam želimo obilo zdravja, sreče in uspeha.

Salinen Prosol d.o.o., Tel.: 01 542 56 92, www.salinen-prosol.si